

چرایی سقوط ارزشهای اخلاقی در فضای مجازی / لزوم تدوین یک نظام حقوقی

قدیمی، استاد ارتباطات با اشاره به اینکه جنبه‌های اخلاقی باید در فضای مجازی وجود داشته باشد، گفت: متأسفانه این اخلاق در فضای مجازی نوشته نشده و به یک حقوق مسلم تبدیل نشده است.

قدیمی، استاد ارتباطات با اشاره به اینکه جنبه‌های اخلاقی باید در فضای مجازی وجود داشته باشد، گفت: متأسفانه این اخلاق در فضای مجازی نوشته نشده و به یک حقوق مسلم تبدیل نشده است.

خبرگزاری مهر، گروه دین و اندیشه - مهنوش محمدرزاده: در سال‌های اخیر مواردی بوده است که ایرانیان هرگاه به رویدادی یا فردی در فضای واقعی یا مجازی نقدی داشتند، با ورود به صفحات اینترنتی‌شان به انواع مختلفی اعتراض کرده‌اند و یا بالعکس گاهی نیز از موضوعاتی خاص حمایت کردند و کمپین‌هایی برای این موضوع‌ها تشکیل دادند. صفحه «فهرست واکنش‌های اینترنتی ایرانیان» در ویکی‌پدیا حاصل اقدامات عجیب چند سال اخیر کاربران مجازی است که بخش اعظمی از آن را اتفاقات ورزشی تشکیل می‌دهد. نخستین خاطره از حمله‌های مجازی به سال ۲۰۱۳ و بعد از قرعه‌کشی جام جهانی ۲۰۱۴ برمی‌گردد. کاربران ایرانی بعد از این که متوجه شدند تیم ملی کشورشان باید در جام جهانی با آرژانتین بازی کند، به صفحه شخصی لیونل مسی حمله کردند و با نوشتن جملات توهین و تهدیدآمیز ستاره یک دهه اخیر فوتبال جهان را شوکه کردند. کار به جایی رسید که جمشید مشایخی و چند چهره مشهور دیگر در ایران برای دلجویی از لیونل مسی پاپیش گذاشتند اما چه فایده که این اتفاق حتی بعد از دیدار ایران و آرژانتین و گل دقیقه آخری مسی به ایران بار دیگر تکرار شد. و در اتفاقات دیگر سیاسی، اجتماعی و هنری هم بارها شاهد چنین برخوردهایی در فضای مجازی از سوی کاربران بوده ایم.

در این گزارش به نقش عوامل تأثیرگذاری که سبب می‌شود تا کاربران ایرانی به صفحات چهره‌های مشهور دنیای سیاست، هنر، ورزش، اقتصاد و غیره در فضای مجازی هجوم برده و به رفتار یا گفتار خاص چهره مذکور واکنش نشان دهند، پرداخته شده است.

«علی اصغر محکی» دانش‌آموخته دکتری تخصصی علوم ارتباطات اجتماعی از دانشگاه علامه طباطبایی و استادیار دانشگاه درباره علل هجوم کاربران ایرانی به صفحات افراد مشهور در فضای مجازی و آسیبی که به این فضا وارد می‌کند، گفت: واژه هجوم شاید واژه مناسبی برای توضیح این واژه نباشد، واژه مواجهه همگانی را می‌توان برای آن به کار برد که به یکباره کاربران برای نشان دادن نظر خود نسبت به یک موضوع به یک سایت و یا صفحه‌ای در فضای مجازی هجوم می‌برند و با واکنش نسبت به یک موضوع، شخص یا پدیده به یک سایت یا صفحه مراجعه می‌کنند و برای آن پیغام‌های مختلف می‌گذارند. این موضوع را می‌توان بر اساس عوامل مختلفی ارزیابی کرد؛ یکی مهم بودن اتفاق است و اهمیت از آن جایی ناشی می‌شود که برای افکار عمومی واجد ارزش خبری بالایی است و باعث می‌شود که واکنش خود را علنی کنند و دیگری برخورد با نگرش‌ها و ارزش‌های گروه بزرگی از مردم است که باعث می‌شود، مراجعه همگانی فوری از طرف قشر وسیعی از مردم شایع شود و دلیل آن را باید در این موضوع دانست که نسبت به قبل، مردم نسبت به نشان دادن واکنش، اهمیت بیشتری قائل هستند و در قبال موضوعات یا پدیده‌ها یا اشخاصی که احساس می‌کنند باید واکنش نشان دهند، به Page یا صفحه آن فرد در فضای مجازی مراجعه می‌کنند و نظر خود را علنی می‌کنند. در واقع خود فضای مجازی این امکان را به افراد داده است که بتوانند در مورد یک موضوع نظر خود را بر ملا کنند. چه بسا در گذشته هم مردم نسبت به موضوعی حساس بودند، ولی بستر آنها برای این واکنش فراهم نبوده است، فضای مجازی این بستر را برای افراد فراهم کرده است.

واژه هجوم شاید واژه مناسبی برای توضیح این واژه نباشد، واژه مواجهه همگانی را می‌توان برای آن به کار برد که به یکباره کاربران برای نشان دادن نظر خود نسبت به یک موضوع به یک سایت و یا صفحه‌ای در فضای مجازی هجوم می‌برند و با واکنش نسبت به یک موضوع، شخص یا پدیده به یک سایت یا صفحه مراجعه می‌کنند و برای آن پیغام‌های مختلف می‌گذارند.

این استاد ارتباطات درباره نوع واکنش کاربران فضای مجازی تصریح کرد: این واکنش همه موارد مثبت و منفی را در بر می‌گیرد که هم در راستای حمایت یا اعتراض نسبت به فردی می‌تواند باشد و هم در جهت جلب مشارکت است و خیلی از اوقات در جهت نشان دادن حمایت و در بسیاری از مواقع به منظور نشان دادن و نمایش عصبانیت، نگرانی، دغدغه و حساسیت موضوع نسبت به موضوع یا پدیده‌ای است. به بیان علمی معمولاً پدیده‌ها را به صرف اینکه مغایر یا موافق هست، منفی یا مثبت تلقی نمی‌کنند بلکه موضوع این است که مردم به سمت یک پدیده یا شخص جمع شوند و

واکنش نشان دهند. این موضوع می تواند در بردارنده کلیه حالات انسانی، عواطف، احساسات، دیدگاه ها و نگرش های فردی باشد. مجموع این اتفاقات در ارتباطات به عنوان واکنش جمعی شناخته می شود که واکنش جمعی خواستگاه آن برانگیخته شدن احساسات و عواطف مردم و انگیزش و نگرش های مردم به موضوعاتی است که واجد ویژگی برانگیختگی هیجان و واکنش فوری است. اکنون فضای مجازی بستر جدیدی برای این هجوم فراهم کرده، قبل از آن مردم به خیابان می آمدند و قبل از اینکه بفهمند چه اتفاقی افتاده به آن واکنش نشان می دادند. بنابراین هر خبری که واجد یک ارزش خبری شوک آور باشد می تواند باعث واکنش سریع مردم شود و شکل فیزیکی و عینی واکنش مردم هم حضور در خیابان و صحنه های عمومی است و شکل مجازی آن هجوم به یک صفحه مجازی است.

محکی در ادامه اظهار کرد: اگر از موضع ارزش گذاری دربیاییم که بگوییم آنهایی که بی ادبانه یا بی انصافانه یا غیراخلاقی است، اینها را منفی تلقی نکنیم این دیگر به موضوع فرهنگسازی برمی گردد، یعنی فرهنگ عمومی را ما چگونه تربیت کرده ایم که در مواجهه با چنین موضوعاتی چگونه واکنش نشان دهند. برای مثال ممکن است در برابر فردی که توانایی کنترل رفتار یا کلام خودش را دارد به محض اینکه میکروفن را به او بدهیم، او بهتر می داند چه طور از کلمات برای بیان منظور خود استفاده کند بدون اینکه بددهنی یا درشت گویی کند. برای این است که اگر موضوع هجوم به صفحات مجازی بخواهد ردیابی شود به عنوان یک موضوع خاص از دو منظر است، یکی اینکه چرا مردم به یک باره واکنش نشان می دهند که در علم روانشناسی اجتماعی یا جامعه شناسی ارتباطات در بحثی به نام «انبوه خلق» از آن یاد شده است. از این نظر وقتی مردم تحت تأثیر یک اتفاق یا خبر نسبت به موضوع واکنش نشان می دهند، تبدیل به انبوه خلق می شوند و به خیابان می ریزند و به یک انبوه خلق عصبانی غیرقابل کنترل تبدیل می شوند. یک بحثی هم هست که نوع دیگری از این واکنش نشان داده می شود تحت عنوان «همگان». همگان که می گویند تفاوتش با انبوه خلق در این است که همگان افرادی هستند که گروه بندی شده هستند و از وسایل ارتباط جمعی استفاده می کنند و سطح تحصیلات بالاتری دارند و عاقل تر هستند. اینها در قبال موضوعی که پیش می آید، سعی می کنند دیدگاه و نظرات خود را در رسانه ها مطرح کنند. اتفاقی که اکنون در فضای مجازی با هجوم بردن به فضای مجازی و صفحات افراد افتاده ترکیبی از همگان و انبوه خلق است از این حیث که همه بدون اینکه فرهنگسازی شود و بدون اینکه روش نشان دادن واکنش درست را بلد باشند، فقط حمله می برند و به انبوه خلق نزدیک می شوند. اما آنجایی که به جای ریختن در خیابان سعی می کنند از طریق یک فضای ارتباطی و رسانه ای واکنش نشان دهند، اینجا به همگان نزدیک می شوند. در واقع همگان پدیده ای است که به موازات رشد و توسعه فضای مجازی رخ نشان داده و از این حیث که یک پدیده روانشناختی است، مسبوق به سابقه است ولی از این حیث که انبوه زیادی از مردم از طریق فضای مجازی واکنش نشان می دهند، یک پدیده نسبتاً جدید است.

پشت هر کاربر فضای مجازی، یک شخصیت حقیقی قرار دارد

علی ادبی، استاد فلسفه و روانشناسی نیز به تحلیل این واکنش از نظر روانشناسی و فلسفی پرداخت و گفت: برای بررسی این موضوع، اول باید دید، نگرش ما به «دیگری» چگونه است؟ این دیگری در حقیقت در ساختاری که از آن صحبت می شود، عبارت است از یک شخصیت فرهنگی یا هنری یا غیره که به دلایل مختلفی نام او در جامعه بر سر زبان ها افتاده است، شاید به لحاظ شناخت شناسی، شناخت ما از آن انسان ها کم باشد یا به لحاظ سلیقه ای ما با آنها مواجهه درستی نداشته باشیم و سلیقه ما با آنها خوانا نباشد اما عدم هماهنگی سلیقه از یک سمت، عدم شناخت ما از آنها از سمت دیگر، رفتار ما را موجه نمی کند که به سمت آنها هجوم بی مبالانته ببریم، منظور من از هجوم بی مبالانته این است که رعایت احترام را برای فرد مقابل نکنیم و تنها به صرف اینکه با او هم عقیده نیستیم یا از دیدگاه او استفاده نمی کنیم یا مخالف دیدگاه او هستیم به سمت او هجوم ببریم. هجوم را می توان با وجه دیگری تعدیل کرد و آن عبارت از انتقاد سازنده است. می توان هجوم را با مفهوم انتقادپذیری و انتقادگری با نگرش مثبت جایگزین کرد. مفهوم هجوم بیشتر نوعی مبارزه و نوعی جدال را به ذهن فرد متبادر می کند در حالی که انتقاد سازنده نوعی بازسازی، احیا و نوعی بهبود را به شرایط نشان می دهد. به جای احیا باید از مرمت شرایط استفاده کرده و به جای اینکه افراد را در ساختارهای مختلف قرار دهیم به دلایل گوناگون باید نقاط ضعف آنها را مورد انتقاد قرار دهیم. اینها نکاتی است که برای فضای مجازی ضرورت دارد چون پشت کاربر فضای مجازی، یک شخصیت حقیقی قرار دارد و یک شخصیت حقیقی به صرف اینکه در فضای مجازی فعالیت می کند رفتارش موجه نیست که شخصیت خود یا احترامی که در فضای تشخص باید از خود نشان دهد را نادیده بگیرد.

این پژوهشگر ادامه داد: عواملی که موجب هجوم انسان ها به افراد دیگر می شود اول موضوع خشم می تواند باشد، همچنین خودکم بینی ما به جای گفتگو و انتقاد سازنده و تمهید شرایط مطلوب باعث می شود تا به سمت دیگری هجوم بیاوریم. نکته سوم، عبارت از این است که با هجوم به سرگرمی نگاه کنیم که این نوعی بیماری است که اگر از هجوم به صفحات دیگران لذت می بریم نوعی رفتار بیمارگونه داریم که تمسخر یا آزار دیگران در مسیر آن باشد که باید در

شئون مختلف موجه جلوه نمی کند. از عوامل دیگر این هجوم عدم توجه به تشخیص انسانی است، هر انسانی با هر ساختار و تبلیغاتی که باشد، نمی توانیم جایگاه انسانی اش را از آن سلب کنیم و توجه به جایگاه انسانی آدمی موجب احترام و در عین حال عدم توجه به این موضوع، موجب هجوم و بی احترامی می شود.

مفهوم هجوم بیشتر نوعی مبارزه و نوعی جدال را به ذهن فرد متبادر می کند در حالی که انتقاد سازنده نوعی بازسازی، احیا و نوعی بهبود را به شرایط نشان می دهد. به جای احیا باید از مرمت شرایط استفاده کرده و به جای اینکه افراد را در ساختارهای مختلف قرار دهیم به دلایل گوناگون باید نقاط ضعف آنها را مورد انتقاد قرار دهیم این استاد فلسفه با بیان اینکه ماریتن هایدگر در کتاب فلسفه تکنولوژی معتقد است، تکنولوژی یک بستر مناسب برای ظهور و بروز دیدگاه ها و عقاید و ثمرات مثبت اندیشه ما است، تصریح کرد: باید به این نکته توجه کرد که این بروز و ظهور در بستر تکنولوژی هم می تواند مثبت و هم منفی تلقی شود. مثبت تلقی شدن آن در حقیقت استفاده از ابزارهای فضای مجازی به نفع بهبود شرایط است و منفی تلقی شدن استفاده از ابزارهای فضای مجازی به نفع کم رفق کردن فرد مقابل است. این دریافت از فضای مجازی که موقعیتی است برای ضربه زدن به دیگران یا برای ارائه خشم یا ارائه دیدگاه های خشم آلود به دیگران نوعی دریافت غلط از فضای مجازی است.

علی ادبی با بیان اینکه امنیت، تشخیص و شخصیت آدم ها در فضای مجازی یک موضوع بسیار مهم است که ما باید در کشور خود به آن توجه کنیم، تصریح کرد: اگر فردی خود را محق می داند که در فضای مجازی ورود کند، حق آن را دارد که برای خود صفحه ای را در نظر بگیرد و باید از طرف کاربران دیگر احساس امنیت بکند و این احساس امنیت یک امکان را برای ما بوجود می آورد که در فضای مجازی، بتوانیم رفتار درستی را از خود نشان دهیم، رفتار درستی که امروز می تواند به نفع ما و فردا علیه ما استفاده شود، و این نکته ای است که کاربران فضای مجازی که به شکل منفی از آن استفاده می کنند به آن توجه نمی کنند. ما ایرانی ها انسان های با فرهنگ و با تربیت اجتماعی بالایی در طول تاریخ بوده ایم و این حیف است که در فضای مجازی کشور ما، رفتارهایی از این دست بوجود بیاید و کاربران ایرانی به عنوان کاربران خشمگین یا کم ادب نسبت به صفحه کاربران خارجی شناخته شوند و این در حقیقت زیر سوال بردن فرهنگ غنی ایرانی اسلامی ما است که هر کاربری می تواند در پربارتر کردن یا کم رفق کردن این فرهنگ مؤثر باشد.

هجوم مغول وار تعداد زیادی از افراد به یک صفحه مجازی غیراخلاقی است

اسماعیل قدیمی، پژوهشگر ارتباطات و مدرس دانشگاه علامه طباطبایی درباره رعایت ارزش های اخلاقی در فضای مجازی گفت: در حقیقت بحث این است که یک نظام اخلاقی را باید در وسایل ارتباط جمعی در نظر گرفت و کاربرد وسایل ارتباط جمعی بدون وجود یک نظام اخلاق حرفه ای مسلماً با چالش ها و مشکلات زیادی روبرو خواهد شد. وسایل ارتباط جمعی را باید به گونه ای تعریف کنیم که حریم های عمومی و خصوصی در آن تعریف شود. باید به شأن و مقام همه کاربران فضای مجازی احترام گذاشته شود، بر اساس این نظام اخلاقی که باید برای شهروندان در نظر گرفته شود، طبیعتاً هر حرکت و بیان ما و واکنش از سوی دیگران در فضای مجازی باید مبتنی بر اصول اخلاقی باشد، مثلاً اگر یک سلبریتی در مورد چیزی اظهار نظر می کند و افرادی می خواهند در این مورد اظهار نظر کنند، همه اینها باید در چهارچوب اخلاقی انجام شود. هجوم دسته جمعی به یک فرد یا سلبریتی در فضای مجازی مسلماً نمی تواند یک امر اخلاقی تلقی شود چرا که آن سلبریتی نمی تواند به طور همزمان به همه آنها پاسخ دهد و صد در صد باید به گونه ای این انتقادات و بیان ها صورت بگیرد که مسائل اخلاقی رعایت شود. وقتی مروری بر چنین رویدادهایی در شبکه های اجتماعی می کنیم، متوجه می شویم یک هجوم غیراخلاقی با حضور جمع کثیری از کاربران اتفاق می افتد و شاید پدیده ای در جامعه ایرانی باشد مثل کاری که در دوره ای نسبت به یک فوتبالیست آرژانتینی انجام می دادند که در واقع نوعی بی قوارگی افراد یا کاربران ایرانی در شبکه های اجتماعی محسوب می شود.

وی با تأکید بر اینکه، جنبه های اخلاقی باید در فضای مجازی وجود داشته باشد که متأسفانه وجود ندارد، ادامه داد: این اخلاق در فضای مجازی نوشته نشده و به یک حقوق مسلم تبدیل نشده است و مورد حمایت نهادها و سازمان ها قرار نگرفته و کسی متولی آن نیست. مردم باید مطمئن شوند که اگر این اصول را رعایت نکنند در واقع با تنبیه و غیره مواجه می شوند. از آن طرف هم ضعف نظام حقوقی ما است که ضمانت اجرایی و متولی ندارد و به آن پرداخته نمی شود. بحث دیگر در این خصوص مساله آموزش و تربیت است، متأسفانه در حوزه وسایل ارتباط جمعی در ایران در حوزه آموزش هم با مشکل مواجه هستیم. یعنی نظام آموزشی باید در همه این عرصه ها فعال باشد و در خصوص مسائل تربیتی و مسائل تربیت عمومی فعال باشد. و این بعد آموزش وسایل ارتباط جمعی خودشان می توانند سهم داشته باشند و در هیچکدام از وسایل ارتباط جمعی نمی بینیم که هدف آنها در طولانی مدت، تربیت مردم باشد. صاحب نظران وسایل ارتباط جمعی یکی از کارکردهای وسایل ارتباط جمعی را آموزش می بینند. پس مسلماً هجوم مغول وار تعداد زیادی از افراد به یک صفحه مجازی یک کار غیراخلاقی است و باید با آموزش این موضوع برطرف شود و از آن طرف باید

یک نظام حقوقی را تبیین کنیم که سلبریتی ها و کسانی که در این فضا می کنند را مورد حمایت قرار دهد یا با کسانی که موازین اخلاقی را زیر پا می گذارند با آنها برخورد کند که باید به همه این موارد توجه شود. مسلماً هجوم مغول وار تعداد زیادی از افراد به یک صفحه مجازی یک کار غیراخلاقی است و باید با آموزش این موضوع برطرف شود و از آن طرف باید یک نظام حقوقی را تبیین کنیم که سلبریتی ها و کسانی که در این فضا می کنند را مورد حمایت قرار دهد یا با کسانی که موازین اخلاقی را زیر پا می گذارند با آنها برخورد کند که باید به همه این موارد توجه شود.

این مدرس دانشگاه تصریح کرد: طبیعتاً واکنش ها و اظهار نظرها در فضای مجازی باید براساس موازین اخلاقی و حقوقی باشد. بخشی از این فقدان نظام اخلاقی در شبکه های اجتماعی ما به سوءتربیت ها و مسائل شخصیتی و عقده های روانی برمی گردد که بسیار پیچیده هستند. یعنی در واقع در سطوح روانشناسی و اجتماعی می تواند مورد مطالعه جدی تر قرار گیرد. وقتی نظام اطلاع رسانی رسمی در کشور مثل صدا و سیما مورد بی اعتباری قرار گیرد و افکار عمومی نسبت به آن بدبین باشد و نیازهای طبیعی کشور از طریق آن مسائل تأمین نشود، شاهد هجوم غیرطبیعی و غیراخلاقی کاربران اجتماعی و رفتارهای بیمارگونه از آنها می شویم یعنی وقتی وسایل ارتباط جمعی کارکردهای خود را به صورت طبیعی انجام نمی دهند، به نوعی این بار اضافی سوءتدبیر و رفتار نوع دیگری تخلیه می شود.

قدیمی در پایان گفت: هجوم کاربران ایرانی به شبکه های اجتماعی و ضعف ها و سوءرفتارهایی که در آنها دیده می شود همه به این موضوع برمی گردد که وسایل ارتباط جمعی کارکردهای اصلی خود را در جامعه ندارند و اگر بخواهیم با این وسایل ارتباط جمعی مواجه شویم باید به صورت سیستمی و یک طرح جامع این مسائل را حل کنیم و نمی توان با یک بعد و به صورت بخشی با این مساله برخورد کرد.

مهرنوش محمدزاده